

KÖY ENSTİTÜLERİNİN TOPLUM KALKINMASINDAKİ ROLÜ

* Öznur Özden ARSLAN

Özet:

Köy Enstitüleri, dönemine göre ileri nitelikte bir eğitim kurumudur. Kuruluşundan önce birtakım köy okulları denemeleri yapılmıştır. Bunlar Eğitim Kursları ve Köy Öğretmen Okullarıdır. Bu okullar daha sonraları Köy Enstitüleri bünyesine dahil edilmiştir. Köy Enstitüleri kurucusu İsmail Hakkı Tonguç, öncelikle Türkiye'nin köylerini gezerek ayrıntılı raporlar oluşturmuştur. Daha sonra yasa ile Köy Enstitüleri kuruluşu tamamlanmıştır. Her okulda okutulan derslerin yanı sıra tarım, marangozluk, inşaat gibi köyün ihtiyaçlarına yönelik dersler de verilmektedir. Köy Enstitülerinden mezun olan köy çocukları, yine kendi köylerine öğretmen olarak toplumsal kalkınmada rol üstlenmektedirler. Böylece köy öğretmenleri ile köyde eğitim ilerletilmektedir. Aynı zamanda köyün tüm ihtiyaçları giderilmeye çalışılmaktadır. Köylerde okuma-yazma bilmeyen çocuk kalmaması hedeflenmiştir. Ancak ileriki yıllarda Köy Enstitüleri dış konjonktürün de etkisiyle kapatılma sürecine girmiştir. Köy Enstitülerinin kapatılış nedenlerinden belki de en önemlisi komünistlik iddiasıdır. Bu iddiaların etkisi zamanla artmış ve yıkılışa neden olmuştur. Günümüzde ise ideolojik olarak halen etkisini sürdürmeye devam eden kurumlardır.

Anahtar Kelimeler: Köy Enstitüleri, Eğitim Kursları, Köy Öğretmen Okulları, Toplum Kalkınması, Eğitim, Öğretim.

Abstract:

Village Institutes are an educational institution according to its period. Before the establishment, some village schools have been tried. These are Instructor Courses and Village Teacher Schools. These schools were later included in the Village Institutes. The founder of the Village Institutes Ismail Hakkı Tonguc generate detailed reports were visiting villages in Turkey. Later, the establishment of Village Institutes was completed by law. In the Village Institutes, lessons taught at each school as well as lectures on village needs such as agriculture, carpentry and construction are given. The village children graduated from the Village Institutes also play a role in social development as teachers to their villages. Thus, education is promoted in village with village teachers. At the same time, all the needs of the village are being tried to be solved. The villages were targeted not to have illiterate children. However, in the following years, the Village Institutes have entered the process of closure with the influence of external conjuncture. Perhaps the most important reason for the closure of the Village Institutes is the claim of communism. The effect of these claims increased over time and caused the collapse. Today, it is an institution that continues to be influenced ideologically.

Key Words: Village Institutes, Instructor Courses, Village Teacher Schools, Development of Society, Education, Schooling.

1. Dönemin İçinde Bulunduğu Şartlar

Köy Enstitülerinin kuruluş aşamalarından söz etmeden önce, dönemin içinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve özellikle siyasal konjonktürünü bilmek yerinde olacaktır. Çünkü, herhangi bir olay, durum, sistem veya kurumlar içinde bulunduğu zamanın ruhuna uygun bir şekilde doğar veya ölür. Dolayısıyla Köy Enstitülerini kuruluşunda, yıkılışında ve var oluş sürecinde bir bütün olarak ele aldığımızda, dönemin koşulları tüm bu süreçleri etkileyen en önemli faktör olmaktadır.

Dönemin siyasal ve ekonomik koşullarını ayrı bir biçimde ele almadan önce, genel bir giriş yapmak amacıyla dönemin içinde bulunduğu şartlardan bahsetmek gerekir.

Öncelikle Köy Enstitüleri, 1940-1954 yılları arasında var olmuş önemli eğitim kurumlarıdır. Dönemin şartları açısından çok kritik yıllarda varlığını sürdürmüştür. 1939 yılında başlayan 2.Dünya Savaşı sürecinde ortaya çıkmıştır. Savaş sonrasında dünyanın iki kutuplu hale gelmesi ve Soğuk Savaş sürecinin başlaması da Köy Enstitülerinin varlığının sürdüğü yıllara denk gelmektedir. 1950 ve sonrasında ise Türkiye siyasetinde ABD'nin de etkin bir rol oynamasıyla yıkılış sürecine girmiştir.

Tüm bu dış siyasal konjonktürün yanında iç siyasetteki gelişmeler de Köy Enstitülerinin varlığını etkilemiştir. Cumhuriyetin ilanından 1946 yılına kadar gelen süreçte çok partili siyaset denemeleri yaşanmıştır ancak başarılı olamamıştır. 1946 sonrasında çok partili hayata geçen Türkiye, 1950 yılından sonra yeni bir iktidar partisi ile farklı yollara ve çizgilere ayrılmıştır.

Tüm bu süreçler içerisinde Köy Enstitüleri varlığını korumak için çabalamış ve toplumun kalkınması açısından büyük roller üstlenmiştir. Yapılan çalışmalar ile binlerce köy çocuğu okuma fırsatı bulmuş, mezun olduğunda da kendi köylerini geliştirmek için çabalarda bulunmuştur. Bu şekilde bir döngü ile okumayan köy çocuğunun kalmaması, köylere eğitimin yaygınlaştırılması ve köyün ekonomik yönden kalkınması hedeflenmiştir.

1.2. Siyasal Ortam

Köy Enstitüleri'ne gelen sürecin anlaşılması açısından dönemsel sınırlamayı cumhuriyetin ilanından başlatmak yerinde olacaktır. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılması ve 29 Ekim 1923'te cumhuriyetin ilanı ile Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu dönemde Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ve ardından Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla özgür ve tam bağımsız bir ülke haline gelmiştir.

Cumhuriyet Halk Fırkası, kuruluşta egemen tek parti olmuştur. Bu yıllarda çok partili hayat denemeleri gerçekleştirilmişse de başarısız olmuştur. Çok partili siyaset, demokrasinin bir gereği olarak görülmekte ve her seferinde denenmektedir. Bu denemelerin sonucunda ancak 1946'da kurulan Demokrat Parti ile başarılı olunmuştur.

Demokrat Parti kurulmadan önceki yıllarda iki tane parti kurulmuştur. Bu partiler çok partili hayat denemesi olarak literatürde yerini alır. Bunlardan ilki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'dır. Meclis içindeki muhalefetten doğan bu parti, 1924 yılında kurulmuştur. Kurucuları ise Refet Bele, Adnan Adıvar ve Rauf Orbay'dır. Muhalefetin temel nedeni, ordu içindeki paşaların siyaset yapmaması veya her ikisi seçenekten birini tercih edecek olmalarıdır. Ordu ile siyaset ayrımı yapılması gerekliliğini düşünen Mustafa Kemal ve Halk Fırkası, anayasaya bu hükmü koymuş ve muhalefet buradan filizlenmiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın başkanlığını ise Kafkas Cephesi komutanı Kazım Karabekir Paşa üstlenmiştir.¹ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın bildirisinde liberalizm vurgusu göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra demokrasiye, bireysel özgürlüklere ve toplumun trendlerine ayak uydurmaya değinilmiştir. Ancak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın en önemli özelliği, dini düşünceye ve inançlara saygılı olduğunu belirtmesidir. Bu görüş, daha sonra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın sonunu hazırlamıştır. Daha sonraları İttihat ve Terakki Partisi'ne yakınlığı olduğu iddiası ortaya atılan partinin asıl olarak kapatılması ise 1925'te ortaya çıkan Şeyh Sait Ayaklanması ile gerçekleşmiştir.²

¹ Mustafa Şener, "1923-1945 Burjuva Uygarlığının Peşinde", **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat**, ed. Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu (İstanbul: Yordam Kitap, 2015), 235.
² **A.g.e.**, 236-238.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasıyla tek parti dönemine tekrar geri dönmüştür. 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşuna kadar da yine Cumhuriyet Halk Fırkası tek parti iktidarı olarak yola devam etmiştir.

Bu süre zarfında inkılaplar ve reformlar toplumsal hayatta yerini bulmaya devam etmiştir. Özellikle eğitim alanında yapılan devrimler bir bakıma Köy Enstitülerinin temelini oluşturacak niteliktedir. Eğitim alanındaki inkılapları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1) Tevhid-i Tedrisat Kanunu (3 Mart 1924)
- 2) Yeni Türk Harflerinin Kabulü (1 Kasım 1928)
- 3) Türk Tarih Kurumu'nun Kurulması (15 Nisan 1931)
- 4) Türk Dil Kurumu'nun Kurulması (12 Temmuz 1932)

Türkiye'deki eğitim farklılıklarının önüne geçen ve tek bir yasa ile bütün okulları birleştiren Tevhid-i Tedrisat Kanunu özellikle önem taşımaktadır. Eğitimin birleştirilmesinin yanında laikleştirilmesini de kapsamaktadır. Bu açıdan Köy Enstitülerine temel oluşturduğunu söylemek mümkündür. Zira Köy Enstitülerinde de laik ve demokratik bir eğitim sistemi uygulanmıştır. Bir diğer önemli inkılap ise Yeni Türk Harflerinin Kabulüdür. Başöğretmen Mustafa Kemal Atatürk, bu konuda bizzat çalışmalar yapmış ve yurdun her yerinde harflerin öğrenilmesi yönünde çabalarda bulunmuştur. Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumunun kurulması ise yine eğitim alanında yapılmış devrimlerdendir. Türk dilinin ve tarihinin öğrenilmesi ve bu konuda Türk halkının bilinçlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca Türkçenin sadeleştirilmesi çabaları da bu yıllara rastlamaktadır.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası deneyiminin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Özellikle 1929 Dünya Ekonomik Krizinin etkilerinin Türkiye'de de yaygınlaşmasıyla kamuoyunda artan bir muhalefet söz konusudur. Buna ek olarak, Doğu illerinde yaşanan sorunlar ve ayaklanmalar da bu muhalefeti besleyen nedenler arasında olmuştur. Dolayısıyla bir muhalefet partisinin olması gerekliliği hem kamuoyunda hem de mecliste hissedilmeye başlanmıştır. Özellikle de Mustafa Kemal'in yeni bir parti kurulması yönünde isteği

mevcuttur. Buna binayen, Fethi Okyar başkanlığında Serbest Fırka (yaygın kullanılan ismi) kurulmuştur. Fethi Okyar, bir önceki çok partili hayat denemesinden aldığı tecrübelerle partisinin kapatılmayacağı güvencesini daima Atatürk'ten talep etmiştir. Dolayısıyla Serbest Fırka bir "icazetli", "güdümlü" veya "onaylı" bir partidir diyebiliriz.³

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın aksine parti programında liberalizm vurgusuna rastlanmamaktadır. Buna ek olarak partinin dini inançlara saygılı olduğu ibaresi de bulunmamaktadır. Dolayısıyla önceki tecrübelerden ders alındığı söylenebilir. Parti, kendisini laik, cumhuriyetçi ve milliyetçi olarak tanımlamaktadır. Fikir ve vicdan özgürlüğünü benimsemiş, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesini talep etmiştir.⁴ Ancak yine de Cumhuriyet Halk Fırkası'nın baskıları sonucu Serbest Fırka, Fethi Okyar tarafından lağvedilmiştir.

Her iki çok partili hayat denemesinde ortak olan durum, halkın, kamuoyunun dönemdeki siyasal gelişmelerden etkilenmesi ve içeride muhalefet oluşturması, tek parti yönetiminin diktatöryel biçime evrilmesi ve bütün bunlara ek olarak dünyadaki olumsuz gelişmelerden etkilenmesi durumu söz konusu olmuştur. Bu partiler, farklı düşüncelerin seslerini duyurabildiği ortamlar oluşturmuştur. Dolayısıyla her bir kaos ortamında bir muhalefet doğmuş ve oluşturulan yeni partide kendine taban bulabilmiştir. Köy Enstitülerine gelen süreçte bu demokratik ortamların oluşması veya oluşturulmaya çalışılması Köy Enstitüleri sistemine de temel oluşturmakta ve bir rol model olarak önünde durmaktadır.

Serbest Cumhuriyet Fırkasının da kapatılmasıyla tek parti iktidarı güçlenerek devam etmiştir. Buna örnek olarak altı okun (cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, devletçilik ve inkılapçılık) Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ilkeleri olarak tanımlanması verilebilir.

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın tek parti olarak varlığını sürdürmesi dönemine göre şaşırtıcı bir durum değildir. Çünkü dünya genelinde o dönemde faşizm etkili olmaya başlamıştır. 1933'te Almanya'da Hitler'in iktidara gelişiyle de faşizmin zirve yaptığını

³A.g.e, 248-251.

⁴A.g.e.,251.

görmekteyiz. Avrupa'nın geri kalan kısmında da tek parti yönetimine sıkça rastlanmaktadır. Dolayısıyla iç gelişmeler dış gelişmelerden etkilenmektedir diyebiliriz.

Bu noktada, dış gelişmelerden bahsetmek yerinde olacaktır. Bu süreç, esasen literatürde iki savaş arası dönem (1918-1939) olarak nitelendirilmektedir. İki büyük savaş arasında yaşanan gelişmelerden en önemlisi 1929 Ekonomik Krizi'dir. Bu konuyu dönemin ekonomik yapısını anlatırken daha derinlemesine irdeleme fırsatımız olacaktır, ancak tüm dünyayı etkileyen önemli bir darboğaz olması sebebiyle burada da söz etmek gereklidir. Bu darboğazın her yönden olumsuz etkileri Türkiye'ye de yansımıştır. Buna ek olarak biraz önce de bahsedildiği üzere aşırı sağ partilerin ve faşizmin yükselmesi de bu dönemin en önemli dışsal faktörleri arasında yerini alır. 2.Dünya Savaşı'nın başladığı yıl olan 1939'a kadar ise dünyada ekonomik krizin yaratmış olduğu darboğazdan dolayı korumacı politikalar uygulanmıştır. Türkiye için de durum bundan farksızdır. Hitler korkusu her geçen gün yayılmaya da devam etmiştir. 2.Dünya Savaşı'nın da bitimine kadar İsmet İnönü, savaş dışı kalma politikası izleyerek saldırmazlık anlaşmaları ile ülkeyi savaş durumuna sokmaktan kaçınmıştır. Ekmeğin karne ile alınması eleştirilerine verdiği yanıt halen akıllardadır: "Ben sizi aç bıraktım, ama babasız bırakmadım".

2.Dünya Savaşı sonrasında ise dünya konjonktüründe yeni bir dönem başlamıştır. Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin hâkim güç olduğu iki kutuplu bir dünya meydana gelmiştir. Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan bu dönem, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla sona ermiştir. Dolayısıyla Köy Enstitülerinin yıkılması süreci Soğuk Savaş dönemini de kapsamaktadır. Mümkün olduğunca iç ve dış gelişmeler birbirine bağlantılı olarak anlatılacaktır.

Dolayısıyla biraz geriden durup bakıldığı zaman, aslında İnönü'nün "Milli Şef" ilan edilmesi ve Milli Şef Dönemi, Avrupa'da yaygınlaşmış faşizmin de bir yansıması olduğunu düşünmek mümkündür. Zamansal açıdan bakıldığında ise Milli Şef dönemi,

Atatürk'ün ölmesinden sonra İnönü'nün cumhurbaşkanı olarak seçilmesiyle başlamaktadır. Atatürk ise “ebedi şef” unvanını almaktadır.⁵

Milli Şef Dönemi'nde temel olarak İnönü'nün siyasete ağırlığını koyduğunu görmek mümkündür. Buna en iyi örnek ise Atatürk döneminde görevde olan isimlerin yerine başka isimlerin getirilmesidir. Nitekim, 1939 yılında düzenlenen CHP beşinci büyük kurultayında cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün görev ve yetkilerinin artırılması amacı göze çarpmaktadır.⁶

Bundan sonraki süreçte ise Köy Enstitülerinin kuruluşu ve yıkılışı aşamaları yer almaktadır. 1940'ta Köy Enstitüleri Kanunu ile başlayan bu süreç, 1954 yılında öğretmen okullarına dönüştürülmesiyle kapanmaktadır. 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle tek parti dönemi sona ermiştir. Dolayısıyla Köy Enstitüleri hem tek parti dönemine hem de çok partili hayat yıllarına denk gelmektedir. Ancak büyük oranda hem hazırlık süreci hem kuruluş süreci tek parti dönemine denk gelmekte olduğundan dolayı CHP'nin bir ürünü olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim, seçimlerde İnönü ve CHP, Köy Enstitülerinden gelecek olan desteği beklemişlerdir.

Köy Enstitülerinin var olduğu yıllara damgasını vuran iki büyük gelişmeden söz edebiliriz. Bunların ilki Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu veya toprak reformu tartışmaları, ikincisi ise Turancılık Davası'dır. Daha sonraki bölümlerde Turancılık Davası geniş bir biçimde incelenecektir. Burada yalnızca toprak reformu tartışmalarından bahsetmek uygun olacaktır. 1930'lu yılların ortalarından başlayan toprak reformu söylemleri 1945 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu olarak gün yüzüne çıkmıştır. Toprak reformunun kapsadığı esas durumu büyük toprak sahiplerinden alıp küçük toprak sahibine veya topraksız köylüye vermek olarak açıklayabiliriz. Bu sayede bir istihdam ve gelir dengesi oluşturmak amaçlanır. Ancak amaçlanan tek durum elbette bu değildir. Büyük toprak sahiplerinin ellerinden toprağı alırken aynı zamanda bölgedeki hakimiyetini zayıflatmak, buna ek olarak da toprak verilen köylülerin desteğini almak amaçlanır.⁷ Ancak toprak reformu hayata

⁵A.g.e., 272.

⁶A.g.e., 281.

⁷ M.Asım Karaömerlioğlu, “Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun Hikayesi”, **Birikim**, s.107 (1998): 31.

geçirilememiştir. Köylünün “uluslaşması”nda⁸ önemli bir rol oynayan bu reform büyük toprak sahipleri tarafından tepkiyle karşılanmış ve hatta sonrasında kendileri de büyük toprak sahibi olan Adnan Menderes ve arkadaşları, CHP’den ayrılarak Demokrat Parti’yi kurmuşlardır. Dolayısıyla denilebilir ki, toprak reformu bir bakıma çok partili hayata geçişin nedenlerinden birini oluşturmuştur. İleriki dönemlerde de görüleceği üzere, toprak reformunu benimsemeyen CHP içindeki muhalefet grubu aynı zamanda Köy Enstitüleri’ni işlevsiz hale getiren ve kapatan iktidarı oluşturacaktır.⁹

1.3. Ekonomik Durum

Dönemin bulunduğu şartlardan bahsederken ekonominin de önemli olduğunu, birçok politikaya yön verdiğini söyleyebiliriz. Köy Enstitülerini etkileyen ekonomik faktörlerden ilki, 1930’lu yıllara hükmeden ekonomi politikası olan devletçilik ve ikincisi ise 2.Dünya Savaşı’ndan sonra geçilen planlı ekonomi politikalarıdır. Dönemin ekonomik durumunu iki aşamalı olarak anlatmak mümkündür. İlk olarak, Köy Enstitülerine hazırlık dönemi olarak adlandırabileceğimiz 1930’lu yıllarda, 1929 Ekonomik Krizi’ne çözüm olarak Keynes tarafından bulunan devletçilik politikası göze çarpmaktadır. 1929 Krizine baktığımızda, fiyatların düşmesi, işsizlik ve kapasite altında üretimin olduğunu söyleyebiliriz. Talep yetersizliğinden kaynaklandığı düşünülen krizin çözümü ise talebi arttırıcı kamu yatırımlarına ağırlık verilmesi ve hükümetlerin para politikalarına müdahale etmesi olarak bulunmuştur.¹⁰ Dolayısıyla, ülkenin ekonomisi dışarıda yaşanan ekonomik olaylardan etkilenmektedir diyebiliriz.

Dünya’daki bu krizi atlatmanın yolu olarak müdahale düşünülmüştür demiştik. Buna ek olarak Türkiye, Avrupa’daki diğer ülkeler gibi, kendi içine dönerek yani içerideki ekonomiyi güçlendirerek ekonominin kalkınmasını hedeflemiştir. Bu yıla kadar dışarıdan satın alınan malların üretimini içeride gerçekleştirmeyi, böylelikle bir sermaye birikimi sağlamayı amaçlamıştır. Ancak bu sermaye birikimi oluşturulmaya

⁸Necdet Ekinci, **Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine Türkiye (1923-1950)**, (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları,1997), 235.

⁹A.g.e. , 205.

¹⁰ Yakup Kepenek, **Türkiye Ekonomisi**, 27.bs (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014), 60.

çalışılırken yabancı sermaye de göz ardı edilmemiştir. Tam tersine, yabancı sermayeye açık olduğu cumhuriyetin ilk yıllarından beri beyan edilmiştir. Sanayileşme arzusunun gerçekleştirilmesi, o dönemde hem yabancı sermaye hem de devletin müdahalesi ile olabilir görüşü yaygınlık göstermiştir. Bu devletçilik modeli de esasen yabancı sermayeyi destekleyen bir “devlet kapitalizmi” olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹

1939 yılında 2. Dünya Savaşı başlayınca devlet kapitalizmine Türkiye ara vermek durumunda kalmıştır. Savaş dolayısıyla kıtlık son derece hissedilmiştir. Savaş dışı kalmış olmasına rağmen Türkiye savaşın tüm zorluklarını içeride yaşamıştır. Savaş dolayısıyla olası bir çatışmaya karşın erkek vatandaşlar askere alınmıştır. Bundan dolayı da tarımsal faaliyetlerde ve üretimde azalış ve düşüşler meydana gelmiştir. Bu da ekonomiyi daraltan sebeplerden birini oluşturmuştur. Öte yandan, savaşta karaborsa olayları yaşanmış, karaborsadan çok gelir elde eden kesimler de meydana gelmiştir. Bu zenginleşen kesimin savaştan sonra çeşitli vergilerle bastırılmaya çalışıldığını görmekteyiz. En bilinen vergi ise Varlık Vergisi'dir.¹² Ancak amacına uygun alınmadığından dolayı Varlık Vergisi'ne yönelik birçok eleştiri gelmiştir. Zamanla gayrimüslim halktan alınan bir vergiye dönüşmüştür.

2. Dünya Savaşı sonrasında savaşın vermiş olduğu olumsuzluklar, tahribatlar onarılmaya çalışılmıştır. Yaşanan kıtlık ve nüfusun az oluşu sebebiyle tarımdaki politikaların ve üretimin düşüşe geçmesinden sonra bu durum telafi edilmeye çabalanmıştır. Daha önce de bahsedildiği üzere çeşitli vergilerle de bu durum desteklenmiştir. Savaş sonrasında iki kutuplu dünya düzeninde var olmaya çalışan Türkiye, özellikle Amerikan yardımlarını alarak (Truman Doktrini ve Marshall Planı) kalkınma stratejilerini uygulamaya koymuştur. Bu yardımlarla gelen traktörler ülkede tarımın gelişmesinde etkili olmuş ve kırsal kesimin kentsel pazarlara doğru yönelişi gerçekleşmiştir. Teknolojide de meydana gelen değişimler halkın bütününde etkin rol oynamaya başlamıştır. Dayanıklı tüketim aletleri üretilmeye başlanmış ve savaş

¹¹ Şener, a.g.e., 203.

¹² A.g.e.,207.

yıllarına nazaran bir sermaye birikimi oluşmuştur¹³. Dolayısıyla da halkın tüketim kalıpları değişmiştir.

1930'lu yıllarda kendisini gösteren ekonomi politikası olarak devletçilik, 1945 yılından sonra yerini serbest piyasa ekonomisine bırakmıştır diyebiliriz. Tarıma dayalı gelişen Türkiye'nin bu yıllardan sonra daha çok sanayiye yönelik yatırımlar yaptığını ve bu şekilde gelişmeye çalıştığını görmek mümkündür. Fabrikaların kurulması, sanayiye bağlı yeni istihdam modellerinin ortaya çıkması, tüketim kalıplarının değişmesi, dayanıklı ev aletlerinin (buzdolabı gibi) ve hızlı makineleşmenin ortaya çıkması bu durumu yansıtmaktadır. Köy Enstitüleri de bu değişen ekonomik ve siyasal ortamdan etkilendiğini ve tarıma dayalı eğitim modelinin de değişen kadrolar tarafından yok edildiğini görmek mümkündür.

2. Köy Enstitülerinin Kurulmasına Öncülük Eden Düşünceler ve Deneyler

Köy Enstitülerinin kurulmasına kadar gelen süreçte, bu sürece yardım eden bazı düşünceler ve bu düşüncelerin uygulaması olan bazı deneyler yapılmıştır. Bu bölümdeki amacımız, bu düşünceleri ve deneyleri açıklamaktır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Atatürk ilke ve inkılaplarının ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasal açılardan kalkınması hedefiyle uygulandığını görmekteyiz. Balkan Savaşlarıyla başlayan ve Kurtuluş Savaşı ile sona eren savaş şartları, halkın gücünü zayıflatmış ve yerli nüfus azaltmıştır. Buna binayen inkılaplar halkın içinden değil, yönetici kadrolardan gelmiştir. Halkın bu halini gören Atatürk ve silah arkadaşları yoğun bir devrim sürecine girmişlerdir. Bu anlayışın devamı olarak beliren ve yeşeren eğitime olan ihtiyaç günden güne artış göstermiştir. Çünkü taze cumhuriyetin yeni kadroları ancak ve ancak temelden verilecek bir eğitimle yetişecektir.

Cumhuriyetin kuruluşundan 1935 yılına kadar geçen süreçte, halkın eğitim seviyesinin çok düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Özellikle okuma-yazma oranlarının düşük olduğu köylerde okul ve öğretmen sıkıntısı çekilmiştir. 1935 nüfus sayımına göre

¹³ Kepenek, a.g.e, 84.

toplam nüfus 16 milyon; köy nüfusu yaklaşık 12 milyon, şehir nüfusu da yaklaşık 4 milyon kadardır.¹⁴ Nüfusun büyük kısmının köylerde olduğu gerçeği göz önüne alındığında köylerin durumunun iyileştirilmesi başlıca hedef haline gelmiştir. Köy Enstitülerinin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç, köylerin genel durumlarını, köydeki hayatın nasıl olduğunu, okur yazarlık oranlarını, öğretmen ihtiyaçlarını istatistiki bir şekilde geniş olarak Köyde Eğitim kitabında bizlere sunmuştur. Tonguç'a göre toplam öğretmen ihtiyacı 11.500 ü bulmaktadır.¹⁵ Bu ihtiyaçlara binayen Atatürk tarafından Saffet Arıkan Milli Eğitim Bakanı, İsmail Hakkı Tonguç ise İlköğretim Genel Müdür Vekili olarak atanmış ve kendileri de Eğitim Kursları'nın açılışında öncü rol oynamışlardır.¹⁶

2.1. Eğitim Kursları

Türkiye'nin o yıllardaki eğitim ve öğretim eksikliklerine bakıldığında büyük bir öğretmen açığı olduğu görülmüştür. Ancak, devletin kaynakları ülkenin her bir köşesine öğretmen gönderecek veya yetiştirecek kapasitede olmadığından dolayı farklı bir formül bulunmuştur. Bu formül ise, Atatürk'ün düşüncesi çerçevesinde şekillendirilmiş bir "eğitmen projesi" olmuştur. Atatürk'ün düşüncesine göre, orduda okuma-yazma bilen birçok çavuş vardır ve bu çavuşlar kısa sürede hızlı bir şekilde, özellikle köylerde, kalkınmayı sağlayacak atılımlar yapabileceklerdir.

Atatürk bu düşüncesini dönemin Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'a aktarmıştır. Arıkan, öğretmen yetiştirmenin yüz yılı bulabileceğinden, dolayısıyla öğrenci yetiştirmenin de bir bu kadar yıl sürebileceğinden bahsetmiştir. Atatürk ise kendisine yukarıda belirttiğimiz düşüncesini açmış ve eğitim kurslarının oluşumunda fikir babası olmuştur. Hatta, "eğitmen" kelimesi de bizzat kendisi tarafından dile getirilmiştir.¹⁷ Fakir Baykurt'un "Köy Enstitüsü Delikanlı" kitabında ise eğitim kurslarından şu şekilde bahsedilmiştir; "Gönen Köy Enstitüsü aynı zamanda,

¹⁴ Nazif Evren, **Köy Enstitüleri Neydi Ne Değildi**, (İstanbul: Güldiken Yayınları, 1998), 24.

¹⁵ İsmail Hakkı Tonguç, **Köyde Eğitim**, 2. bs. (Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, 1997), 199.

¹⁶ Baha Mutlu Aydın, **Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması**, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2007), 57.

¹⁷ Çiğdem Erdem, "Cumhuriyet Yönetiminin 1930lu Yıllarda Köyde ve Köylülükte "Dönüşüm"ü Gerçekleştirme İsteğinin Bir Aracı Olarak "Köy Eğitim Kursları"", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, c. 10, s. 3 (2008): 192.

askerlikte çavuş olmuş uyanık köylüleri altı aylık kurstan geçirerek eğitmen yetiştiriyor. Bunlar köylerde öğrencileri 3.sınıfa kadar okutuyor.”¹⁸

Eğitmen Kursları, temelde kıt kaynaklar ile hızlı ve etkili eğitimi gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda ise teorik bilgilerin yanı sıra pratiğe dayanan bilgiler de dersler arasında yer almıştır. Eğitmenler yetiştirildiğinde köye atanırlar ve köyün her türlü ihtiyacını karşılamakla ve her türlü eğitim faaliyetlerini yürütmekle mükelleftirler. Bunun için de okuma-yazma bilmenin yeterli olmadığı kanısına varılmıştır.

İlk olarak 1936’da Eskişehir’e bağlı Çifteler Devlet Çiftliği’nde Eğitmen Kursu açılmıştır. Eğitmenlerin görevlerini belirlemek ve yasal bir düzleme oturtmak amacıyla da 1937 yılında 3298 sayılı Köy Eğitmenleri Kanunu çıkarılmıştır. 8 maddeden oluşan bu yasayla da eğitmen yetiştirme çabalarına hız katılmıştır. ¹⁹ Yasa incelenecek olduğunda, temelde eğitmenlerin köy ile bağlantılı bir yaşamı olacağı hatta kendi geleceklerinin köyde olduğu bilgisine varabiliriz. Dolayısıyla köye adapte olma, köyün ihtiyaçlarına hasıl olma, köy ile entegre olma ve bunları da çağdaş bir biçimde gerçekleştirme önemsenmiştir diyebiliriz. Devlet ile taşranın birleştiricisi rolü oynayabileceği kanısına da varabiliriz. Son olarak Fay Kirby’nin Eğitmen Kursları ile ilgili alıntısına yer vermek gerekmektedir;

“...Eğitmen deneyi olmadan ne Köy Enstitüsü olabilirdi ne de onlar 1946’daki düzeylerine ulaşabilirlerdi. Bu noktayı tartışmamızın nedeni, eğitmen deneyinin Türk eğitiminin evriminde hala bir rolü olduğuna ve şimdiye kadar elde edilen sonuçların ışığında yeniden uygulanabileceğine inanmakta oluşumuzdur.”²⁰

2.2. Köy Öğretmen Okulları

Eğitmen Kurslarında eğitmenler üç yıl boyunca ilkokulda eğitim vermekteydiler. Ancak o yıllarda sayısı az olmakla beraber beş yıllık yatılı bölge okulları da bulunmaktaydı. Dolayısıyla, eğitmenlerin yetiştirdiği çocukların iki yıllık bir kaybı

¹⁸ Fakir Baykurt, **Köy Enstitülü Delikanlı**, 2.bs. (İstanbul: Literatür Yayınları, 2018), 12.

¹⁹ Mevlüt Kaplan, **Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri**, (Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 24.

²⁰ Fay Kirby, **Türkiye’de Köy Enstitüleri**, çev. Niyazi Berkes (İstanbul: Tarihi Kitabevi, 2015), 171.

oluşuyordu.²¹ Bu yatılı okulların uzak olmaları ve sayıca az olmaları eğitim ve öğretimi güçleştiren sebeplerdendi. Bu nedenle, Eğitim Kurslarına ek olarak Köy Öğretmen Okulları açılmıştır.

Tonguç'a göre üç sınıflı köy okullarında okumuş köy çocuklarına ilkokulu bitirme ve ilkokuldan sonra da eğitimlerine devam edebilme olanağını sağlama amaçlanmıştır. Okulda geçen bir günün yarısı kültür derslerine, diğer yarısı da tarım işlerine ve mesleki eğitime ayrılacak şekilde düzenlenmiştir.²²

Köy Öğretmen Okulları aynı zamanda "Köy Bölge Okulları" olarak da adlandırılmaktadır. İzmir- Kızılçullu, Eskişehir- Mahmudiye gibi eğitim kurslarının olduğu yerlerde açılmış ve daha sonrasında Köy Enstitüleri ile birlikte tek bir yasa çerçevesinde birleşmiş ve görevine devam etmiştir.

Köy Bölge Okulları'nın özelliklerini Engin Tonguç şu şekilde tarif ediyor:

"Sistemde önemli bir yer tutan bölge okulları, kendibölgelerinin küçük çapta bir köy enstitüsü olarak düşünülmüştür. Bunlar pansiyonlu (yatılı), yatılı- yatsız, yalnızgündüzlü olarak öngörülmüştür. Pansiyonlu olanlara bölgelerine giren köylerden en yetenekli çocuklar alınır. Bunlar köylü hesabına okutulur. Yiyecekleriyle yatak takımları kendi köylerinin ihtiyar heyetlerince sağlanır. Ayrıca bütün bölge okullarına kendi hesabına okuyacak öğrenciler de alınırlar. Öğrenci seçiminde izahnameye göre şunlara öncelik verilir; Sağlık ve yetenek bakımından elverişli olanlar, fenni tarım usullerini kendi aile iş letmelerinde uygulayan köylülerin çocukları, gazi ve şehitçocukları, köyün kamu hizmetlerinde çalışanların çocukları, dul kadınların çocukları, sakat ve kötürüm olanların çocukları. Bölge köy okulları köy okulları gibi görev yaparlar. Bunların da arazileri, işlikleri vardır, ilkokul öğreniminden sonra orta dereceli bir meslek öğrenimi de verirler ve öğrencileri teknik okullara hazırlarlar."²³

2.3. Öncülük Eden İsimler

Köy Enstitülerinin kurulması aşamasında birçok katkısı olan bazı isimlerden bahsetmek mümkündür. Bu kişiler İsmet İnönü, Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'tur. Özellikle Köy Enstitüleri kurucusu Tonguç'tan bahsederken de onun

²¹ Aydın, a.g.e., 66.

²² Tonguç, a.g.e., 214.

²³ Engin Tonguç, **Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç**, (İstanbul: Ant Yayınları, 1970), 231.

yararlandığı Batılı bazı isimler de mevcuttur. Literatürde sıkça karşılaşılan bu isimleri açıklamak gereği duyulmuştur. Bu isimler ise Batıda o yıllarda eğitim ile ilgili çığır açan isimlerdir. Çalışmada John Dewey, Kershensteiner ve Pestalozzi'den bahsedilecektir.

2.3.1. İsmet İnönü

İsmet İnönü, Atatürk'ün ölümünden sonra Cumhurbaşkanı olmuştur. Köy Enstitülerinin kuruluşunda öncü rol oynayan isimlerdendir. Bildiğimiz üzere, Kurtuluş Savaşı esnasında gösterdiği yararlılıklardan ötürü devlet kademelerini bir bir çıkmış, başarılı bir devlet adamıdır. Tek parti yönetiminin (CHP) hem eleştirilen hem de İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin savaş dışı kalmasında etkili olduğu için takdir edilen bir isim olmuştur. Dolayısıyla, Köy Enstitüleri tek parti yönetiminin bir ürünüdür. İnönü'ye göre,

“İlköğretimi olmayan memlekette, Orta Çağ yönetimi bütün şekilleri ile devam eder. Resmi kanunlar ne derlerse desinler, vatandaşlara ne haklar tanınırsa tanınsın, hiç olmazsa ilköğretim derecesinde bilgi olmazsa haklar ve görevler canlanamaz, gönüllere ve yüreklere sinip yerleşemez. Bilmeyen, siyasi ve ekonomik güç sahiplerinin elinde, Orta Çağda olduğu gibi köle hayatı sürer. Asıl acıklı olan taraf da kendi düşkün ve köle hayatına karşı duygusuz ve kayıtsız kalır...”²⁴

Dolayısıyla İnönü'nün eğitime bakış açısı da bize göstermektedir ki, ilköğretimin bir temel oluşturması ve siyasi ve ekonomik güçlere karşı bir savunma mekanizması oluşturduğundan dolayı son derece önemli bir yer tutmaktadır.

İnönü'nün eleştirilen kısımlarından biri kuruluşunda önderlik ettiği Köy Enstitüleri'nin yıkılmasına giden süreçte de pasif kalmış olmasıdır. 1946 ve sonraki dönemlerde Köy Enstitülerine oluşan muhalefet havası içerisinde daha fazla oy alabilmek için eleştirilere göz yumarak adeta yıkılışını beklemiştir. Bu konuda Talip Apaydın şunları söylemektedir:

“...Hasan Ali Yücel, bakanlıktan ayrıldı. Hakkı Tonguç, genel müdürlükten uzaklaştırıldı. Köy Enstitülerine karşı iftiralarla karışık, insafsız bir kampanyaya girildi.

²⁴ Kaplan, a.g.e., 7.

Şaşılacak şey, birçok kişiler gibi İnönü de sustu. Kuruculara, mezunlara akıl almaz kötülükler yapıldı. Enstitülerin ana ilkeleri değiştirilip klasik okullar kılığına sokuldu. Gene İnönü'nün cumhurbaşkanlığı zamanında oldu bunlar. Neye yormalı, nasıl anlam vermeli, biz yıllarca kestiremedik.”²⁵

2.3.2. Hasan Ali Yücel

Hasan Ali Yücel, 1938’de Saffet Arıkan’ın Millî Eğitim Bakanlığı görevinden ayrılmasıyla yerine atanmıştır. Saffet Arıkan dönemindeki eğitim projesinin ileri bir seviyeye getirilmesinin, köy eğitiminin daha iyi koşullara getirilmesinin hedeflenmesiyle Köy Enstitülerinin yolu açılmıştır. Bu yolu açanlardan biri de Yücel’dir. Hasan Ali Yücel dönemine bakıldığında, iki önemli kurucu yasa çıkarılması gözlemlenebilmektedir. Birincisi, 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu, ikincisi ise 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu’dur. ²⁶

Hasan Ali Yücel, Köy Enstitülerinin sistemini ve yapısını şu şekilde özetlemiştir:

98

“Köy öğretmenini, köydedoğmuş, büyümüş, köy hayat şartlarını yakından duymuş gençler arasından seçip köy hayat şartlarının canlı olarak yaşadığı öğretmen okullarında yetiştirmeyi prensip olarak ele almış bulunuyoruz... Bu öğretmen okullarından yetişecek öğretmenlerimiz, köy bünyesinin asırlardan beribize ibram ettiği halde ancak Cumhuriyet devrinde zaruretini duyurduğu kalkınma hareketiniyorulmaz ve idealist yapıcılar olacaktır.”²⁷

Hasan Ali Yücel, Köy Enstitüleri Kanunu’nun kabulü sonrasında TBMM’deki konuşması önem arz etmektedir:

“Sayın arkadaşlarım bizim hazırladığımız encümenlerin üstünde çalıştığı bu kanun layihasını şu anda kabul etmiş bulunuyorsunuz. Bu kanunun memleketimizin istikbal halkımızın maarif ihtiyacı ve köylümüzün kalkınması bakımından haiz olduğu ehemmiyet tasvibimize bir kere daha veen esas surette tahakkuk etmiştir. Bunu görmekle büyük bir bahtiyarlık duyuyorum ve şahsen uzun yıllar kalbimde sakladığım bir idealin

²⁵Talip Apaydın, **Köy Enstitüsü Yılları**, (İstanbul: Literatür Yayınları, 2014), 145.

²⁶Aydın, **a.g.e.**, 72-73.

²⁷Fevzi Çakmak, “Kuruluşundan Kapatılışına Kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi İçerisinde Köy Enstitülerine Yönelik Muhalefet”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, c. 6, s. 15 (2007): 224.

tahakkukuna şahit oluyorum. Onun içinyüksek heyetinize bütün samimiyetimle, bütün yüreğimle butarihi anda en derin teşekkürlerimi arz ederim.”²⁸

Kuruluşunda tarihi an dediği Köy Enstitülerinin yıkılış sürecindeki önemli dava olan Yücel-Öner Davası’nda ise Köy Enstitülerini müdafaa etmek için şu sözleri sarf etmiştir: “Köy Enstitülerinin bütüngenahını omuzlarıma alıyorum. Sevabı başkalarının olsun. O kurumların günahı bile bana yeter.”²⁹

Bu sözleriyle de aslında Köy Enstitülerini ne kadar benimsediğini ve son dakikaya kadar nasıl koruduğunu çıkartabiliriz.

2.3.3. İsmail Hakkı Tonguç

İsmail Hakkı Tonguç, Köy Enstitülerini kurarken köyün sıkıntılarında ve eksikliklerinden yararlanmış, bu eksiklik ve sıkıntıları yerli yerinde görmesiyle, dolayısıyla belli tecrübelerden geçerek belirli metodlar üzerinden bir eğitim sistemi gerçekleştirme hedefi koymuştur. Bekir Semerci’ye göre Tonguç,

“Tonguç Mustafa Kemal’in eğitim ilkelerinin eri idi. Kendisini batı eğitimi alanında yetiştirmiş gösterişsiz ama yapıcı, yaratıcı bir eğitimci idi. Öncelikle becerikli, çalışmalarını uygulayarak herkese kavratana öğretmendi.”³⁰

Fay Kirby ise Tonguç’un köy sorunu diye bir sorunun olmadığını, aksine bir aydınlar, meslek, eğitim ve hepsinin de üstünde bir ülke sorununun olduğunu düşündüğünü söylemektedir.³¹ Dolayısıyla köyün gelişmesi ile ülkenin sorunlarının çözüleceği fikri oluşmuştur.

İsmail Hakkı Tonguç, Köy Enstitüleri sistemi kurarken iş ilkesine büyük önem vermiştir. Köy çocuklarının okuması ve köyüne yararlı birer birey olmaları üzerine yoğunlaşmıştır. Kendisi de köyde yetişmiş biri olarak, köy çocuklarının işe alışkın olduğunun bilincinde olarak hem diğer okullarda okutulan derslerin hem de tarım,

²⁸ Mehmet Şeren, “Köye Öğretmen Yetiştirme Yönuyle Köy Enstitüleri”, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, c. 18. s.1 (2008): 212.

²⁹ Apaydın, **a.g.e.**, 201.

³⁰ Bekir Semerci, **Türkiye’de İleri Atılımlar ve Köy Enstitüleri**, (İstanbul: Afa Matbaacılık, 1989), 156.

³¹ Kirby, **a.g.e.**, 117.

marangozluk gibi el işlerinin de öğretilmesi gerektiğini düşünmektedir. Çünkü bir köyün her türlü ihtiyacına karşılık verebilecek ve köyü kalkındırabilecek birer birey olmaları gerektiği bilincindedir. Birçok literatürde de karşımıza çıkan Tonguç'un düşüncesi olan iş için, iş aracılığıyla, iş için eğitim ilkesi çalışarak bir yerlere gelmenin, çalışarak eğitmenin ve öğretmenin değerini bize göstermiştir.

Talip Apaydın, anılarında Tonguç'tan şu şekilde bahsetmiştir:

“Daha birçok yurt kırlarında,Trakya'nın Kepeztepe'sinde 1940'tan sonra, ağaçlar büyüyor, çiçekler açıyor, tarlalar yeşeriyordu. Bu bahçelerin başbahçıvanı Hakkı Tonguç'tu. Yüzlerce yıldır hiçbir devletlinin, hiçbir sorumlunun aklına gelmeyen bu yurt köylerine uygarlığın ilk elini uzatan, insanca yaşamının ilk tohumunu atan bahçıvan Hakkı Tonguç'tu. Oralarda elektrik ışığı yakan, ovalara sular akıtan, dededen gördüğünü sürdüren Anadolu köylüsünün gözü önüne, köyünün yanı başına uygarca yaşamayı, bilmeyi, düşünmeyi getirip koyan koca bahçıvan Hakkı Tonguç'tu.”³²

3. Köy Enstitülerinin Kuruluşu

100

Eğitmen Kursları ve Köy Öğretmen Okulları deneylerinin başarılı olduğu görülmüş; daha ileri bir perspektifte yapılandırılmış, güçlü müfredata sahip okulların var olması ihtiyacı ile Köy Enstitüleri kurulmuştur.

Köy Enstitülerinin kurulmasının bir diğer nedeni ise, o yıllarda köylerde hâkim olan ağalık sisteminin köyde yaşayan insanlara karşı bir yük oluşturması, eğitim ve öğretim faaliyetleri açısından engel teşkil etmesidir. Ağa, hoca, dede, seyyid ve tefeci gibi karakterler mevcuttur ve köyde etkili olmuşlardır. Dolayısıyla yeni bir eğitim seferberliği oluşturmak ve bu kişilere karşı yeni bir aydın kesimi oluşturmak açısından Köy Enstitüleri kurulmuştur denilebilir. Eğitim kurumları arasındaki ikilikler de Köy Enstitülerinin kuruluşunda etkili olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki kent ve köydeki okulların farklı biçimlerde eğitim vermesi ve hatta köylerde okulun bulunmaması dolayısıyla asimetri oluşmuştur. Atatürk'ün halkçılık ilkesi doğrultusunda bu ikilik giderilmeye, eşitlik sağlanmaya çalışılmıştır.³³

³² Apaydın, a.g.e., 193.

³³Şerafettin Zeyrek, “Köy Enstitülerinin Kuruluş ve Kapatılış Nedenleri”, **Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, (2004): 74-75.

Diğer okullardan farklı olarak Köy Enstitüleri, yaparak ve yaşayarak öğrenmenin ve öğretmenin mümkün olduğu kanısıyla yola çıkması ve cumhuriyeti yaşatacak yeni kadroların köyde doğan çocuklardan oluşması ve yine onların köyü kalkındırması hedefinin olmasıdır. Daha önceki deneylerden alınan bir sonuç da şudur ki; kentlerde eğitim görmüş kişilerin köylere öğretmen olması ve köyün gereksinimlerini karşılamaya çalışmasının zorlukları bir kez daha anlaşılmıştır. Kentlerden gelen öğretmenlerin köylerde yaşamış olma deneyimleri bulunmadığından, en ufak bir sorun çıktığında tekrar kentlere tayinlerini aldıkları görülmüş ve bu durumun bu şekilde gerçekleştirilemeyeceği anlaşılmıştır.

Enstitü kelimesi ise özellikle çalışmamızın alt sorularından birini oluşturduğu için önemlidir. Neden “Enstitü” kavramının kullanıldığını Saffet Arıkan’dan sonra gelen Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ifade etmiştir. Yücel’in deyiimiyle, bazı ülkelerde “büyük, yüksek ve uygulamalı okullar” anlamına geldiğinden dolayı kullanılmıştır. İçinde sadece kuramsal derslere değil aynı zamanda uygulamalı tarım ve teknik çalışmalar yapıldığı için Enstitü adını verdiklerinden bahsetmiştir.³⁴ Buna ek olarak, 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu’nda da “köy öğretmeni ile birlikte başka eleman da yetiştirileceği için bu merkez kurumlara Köy Enstitüsü adını vermek yerinde olacaktır” denmiştir.³⁵

Köy Enstitülerinin kuruluşunda dönemin başbakanı İsmet İnönü, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç’un çalışmaları ve katkıları önemli bir yer tutar. Özellikle Tonguç’un Öğretmen Projesinden bu yana gösterdiği gayretler köyün kalkındırılması ve dolayısıyla ülkenin geliştirilmesi açısından büyük rol oynar. Türkiye’de köyleri gezerek, köylerin dokusunu keşfederek bu yola çıkmış, enstitülerin temellerini bu yolla atmıştır.

Köy Enstitüleri, kente ulaşım açısından kolay yerlerde, köy arazileri üzerinde kurulmuştur. Kentlere yakın olması, özellikle enstitüleri denetlemek üzere gelen gezici başöğretmenler ve müfettişler açısından önemli bir kolaylık sağlamıştır. Bunun

³⁴ Pakize Türkoğlu, **Tonguç ve Enstitüleri**, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997), 156.

³⁵ **A.g.e.**, 153.

dışında, köy ile entegre olabilecek büyük tarım arazisi niteliğindeki yerler bilhassa seçilmiş, köylere faydalı olabilmek amaçlanmıştır. Enstitülerde yapılan çalışmalar halka örnek teşkil etmiş, böylelikle köylerde daha ziyade tarımdan da yüksek verim alınmaya başlanmıştır. Ankara'daki Hasanoğlan Köy Enstitüsü, Yüksek Köy Enstitüsü'ne çevirilerek Köy Enstitülerinden mezun olanlar için ileri düzeyde eğitim vermek amaçlanmıştır. Burada diğer enstitülerde olmayan farklı sanat dalları eğitimi de verilerek köylerin bu yönünün de geliştirilmesi hedeflenmiştir.

3.1. Mevzuatın Oluşumu

Köy Enstitüleri, 17 Nisan 1940 tarihinde yasal çerçeveye kavuşmuştur. 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu meclisten geçmiş ve yaklaşık 14 sene yürürlükte kalmıştır. Köy Öğretmen Okulları'nın da enstitüye dönüşümü sağlanarak toplamda 21 Köy Enstitüsü kurulmuştur. Köy Enstitüleri'nin öğretim süresi, beş yıllık ilköğretimin üzerine yatılı olmak üzere beş yıl olarak benimsenmiştir. 1954 yılında İlköğretmen Okulları'na dönüştürülünceye kadar varlığını sürdürmüştür.³⁶

102

Daha sonra 1942 de 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Örgüt Yasası ile beraber daha önce bahsetmiş olduğumuz köy öğretmen okullarının enstitülere dönüşümü sağlanmış ve tek bir yasal çerçeveye oturtulmuştur. Bu yasaların birbirine yakın tarihle çıkarılması ise yıl kaybetmeden bir an önce eğitim ve öğretim faaliyetlerine başlanmak istenmesi ile açıklanabilir.

Bu yasaların içeriklerine baktığımızda, Köy Enstitüleri Kanunu'nun daha çok kuruluş ilkelerini, amaçlarını ve yöntemlerini incelediğinden bahsedebiliriz. Ancak Örgüt Yasası, kuramsal çerçeveden çok pratik bir çerçeve sunarak daha detaylı bir yol haritası çizmiştir denilebilir. Yeri geldiğinde çalışmamızda bu yasalara atıflarda bulunacağız.

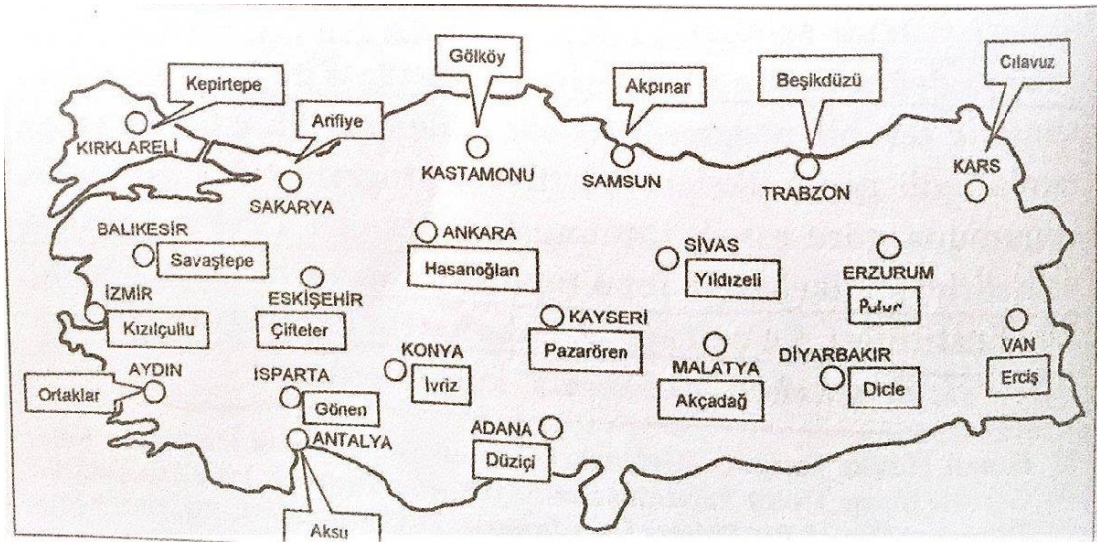
3.2. Kuruldukları Yerler

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Köy Enstitüleri özellikle verimsiz köy arazileri üzerine kurulmuştur. Ayrıca kentlere ulaşım açısından uygun yerler seçilmiş, kent ile köy bağlantısını gerçekleştirebilmek amaçlanmıştır. Verimsiz köy arazileri üzerine

³⁶Aydın, a.g.e., 78.

kurulmasının sebebi, bu arazilerin nasıl yeşertilebileceğini, nasıl verimli hale getirilebileceğini, çaba ve istekle başarılabilirliğini göstermek ve bu yolla köye örnek olmak amaçlıdır. Kuruldukları yerlerin bir başka özelliği ise Türkiye'nin her bölgesinde olacak şekilde ve birkaç şehri birden içine alabilecek şekilde düzenlenmesidir. Her bir Köy Enstitüsü'nün o bölgedeki tarımsal özelliklerine göre çalışmalar yapması ve oranın merkezileştirilmesi önemsenmişti.³⁷

Şekil 1: Köy Enstitülerinin Kuruldukları Yerler

Kaynak: Evren, Nazif. Köy Enstitüleri Neydi Ne Değildi. (İstanbul: Güldikeni Yayınları, 1998), 320.

Şekil 1'de de görüleceği üzere, 1948 yılına kadar toplamda 21 Köy Enstitüsü kurulmuştur. İlk dördü daha önce köy öğretmen okulu olmak üzere genel anlamda sıralaması şöyledir;

- İzmir- Kızılcıllu Köy Enstitüsü (1937)
- Eskişehir- Çifteler Köy Enstitüsü (1937)
- Kırklareli- Kepirtepe Köy Enstitüsü (1937)
- Kastamonu- Gölköy Köy Enstitüsü (1938)
- Malatya- Akçadağ Köy Enstitüsü (1940)
- Antalya- Aksu Köy Enstitüsü (1940)

³⁷Kirby, a.g.e.,281.

- Samsun- Ladik- Akpınar Köy Enstitüsü (1939)
- Adapazarı- Arifiye Köy Enstitüsü (1940)
- Trabzon- Vakfıkebir- Beşikdüzü Köy Enstitüsü (1939)
- Kars- Cılavuz Köy Enstitüsü (1940)
- Adana-Bahçe- Düziçi Köy Enstitüsü (1940)
- Isparta- Gönen Köy Enstitüsü (1940)
- Balıkesir-Savaştepe Köy Enstitüsü (1940)
- Kayseri- Pazarören Köy Enstitüsü (1940)
- Ankara- Hasanoğlan Köy Enstitüsü (1941)
- Konya-Ereğli- İvriz Köy Enstitüsü (1941)
- Sivas- Yıldızeli- Pamukpınar Köy Enstitüsü (1942)
- Erzurum- Pulur Köy Enstitüsü (1942)
- Diyarbakır- Ergani- Dicle Köy Enstitüsü (1944)
- Aydın- Ortaklar Köy Enstitüsü (1944)
- Van- Erciş- Ernis Köy Enstitüsü (1948)³⁸

En son açılan Van Ernis Köy Enstitüsü, kapatılış sürecinde kurulmuş, amacına ulaşmadan kısa sürede kapanmış bir Köy Enstitüsüdür. Bu açıdan bazı kaynaklarda Köy Enstitülerinin kuruluş yerleri bakımından 20 tane kabul edilir.

3.3. Yüksek Köy Enstitüsü

Ankara Hasanoğlan Köy Enstitüsü aynı zamanda Yüksek Köy Enstitüsüdür. Hasanoğlan'da Köy Enstitülerine öğretmen yetiştirmek amaçlanmakta, yüksek bir eğitim verilmektedir. 1942'de Çifteler ve Kızılçullu Köy Enstitülerinin ilk mezunları ile birlikte bir kararname ile açılmıştır. Kirby'e göre Yüksek Köy Enstitüsü'nün amaçları şunlardır:

- a) Diğer kurumların ele almadığı uzmanlaşma alanlarında gereken eğitimi vermek,
- b) Köy Enstitüsü hareketinin ruhuna, yöntemlerine ve ülkelerine göre yetiştirilmiş personel sağlamaktır.³⁹

³⁸Ekinci, a.g.e., 155-156.

³⁹ Kirby, a.g.e., 329.

Köy Enstitülerine öğretmen yetiştirirken aynı zamanda müfettiş, gezici öğretmen ve gezici başöğretmen gibi Köy Enstitülerini denetleyen kadroyu da yetiştirmektedir. Eğitim süresi en az üç ders yılı olmaktadır. ⁴⁰Yüksek Köy Enstitüsü'nde farklı olarak eğitimi verilen sekiz dal bulunmaktadır. Bunlar ise şöyledir; Güzel Sanatlar, Yapıcılık, Demir İşleri, Hayvancılık, Tavukçuluk, Tarla-Bahçe Tarımı, Tarım Yönetimi ve Ekonomisi Ev Yönetimi ve Elishleri.⁴¹

Bu uzmanlık alanlarına göre öğretmenler Köy Enstitülerinde branşlara ayrılmış olmaktadır. Buradaki öğrencileri yetiştirecek olan öğretim elemanları ise Ankara'da bulunan farklı eğitim kurumlarından gelen öğretmenler olmuştur. Bunlar arasında Gazi Eğitim Enstitüsü, Ziraat ve Veterinerlik Fakültesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi gibi kurumlar yer almaktadır.

1942'de açılan Yüksek Köy Enstitüleri ise ilk mezunlarını 1945'te vermiş ve aradan uzun yıllar geçmeden 1947'de Yüksek İslam Enstitüsü'ne dönüştürülerek kapatılmıştır.⁴²

Bu çalışmada da kaynaklarımız arasında bulunan isimlerden İsmail Hakkı Tonguç ve Hürrem Arman, Yüksek Köy Enstitüleri öğretim üyeleri arasındadır.⁴³

4. Köy Enstitülerinin Çalışma Şekli Ve Süreci

Köy Enstitülerinin kapatılışına kadar olan sürecinde öğrenciler, öğretmenler, enstitü müdürleri ve diğer yöneticiler (gezici başöğretmen, müfettiş gibi) uyumlu bir şekilde çalışmışlardır. Kültür dersleri olarak tanımlanan ve bugünkü eğitim müfredatında da bulunan dersler olan Matematik, Türkçe, Yabancı Dil gibi derslerin yanı sıra tarım dersi, dikiş dersleri, marangozluk dersleri, inşaat dersleri gibi dersler de öğretilmiş ve uygulanmıştır. Enstitüdeki herkesin derslerde iş bölümü yapmasıyla bir şeyler üretilmesi yoluna gidilmiş, eğitim kadar üretim de önemsenmiştir. Örnek olarak, enstitü bahçesine fidanlar ekilirken, bir grup toprağı kazar, bir grup fidanları yerine

⁴⁰ Semerci, a.g.e., 170.

⁴¹ Kirby, a.g.e., 331.

⁴² Kaplan, a.g.e., 80-81.

⁴³ A.g.e., 83.

yerleştirir, diğer bir grup ise can suyunu verir ve böylelikle öğrenciler arasında iş birliği ve dayanışma kültürünün de gelişmesine önem verilmiş olur.

Fakir Baykurt Köy Enstitülerinin çalışma sistemi hakkında bize genişçe bilgi sunmaktadır. Baykurt'a göre,

“...Daha ilk hafta kavradım, enstitüde ders, iş aynı değerde. Yalnız kitap bilgisi ezberleyene diploma yok. İnsanın elinden iş gelecek.

Haftalık çalışma 44 saat. Bunu ikiye bölmüşler. Yarısı kültür dersi: Türkçe, Matematik, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Doğa Bilgisi, Fizik, Kimya, Resim, Beden Eğitimi. Yani öbür okullarda okunan derslerin hepsi; ayrıca Eğitim, Ruhbilim, Toplumbilim var. Her ay yazılı, sözlü yapılıyor. Zamanın öteki yarısını işe ayırmışlar: 22 saat.

İş de ikiye ayrılıyor: Tarım, Teknik Sanatlar.”⁴⁴

İlk yıllarda Köy Enstitülerinin belirli bir müfredata göre işlediği söylenememektedir. Çünkü, her bir Köy Enstitüsü kendi bölgesinin tarım ve iklim özelliklerine göre hareket etmek zorundadır. Bu açıdan bir farklılaşma görülür. Ancak daha sonra, 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Örgüt Yasası ile birlikte Köy Enstitülerinde de belirli bir müfredat programı uygulanmaya başlanmıştır.

Köy Enstitülerinin başlıca amacı, köye öğretmen yetiştirmek olmakla birlikte bununla sınırlı değildir. Köyün her türlü ihtiyacının olduğu ve kent-köy arasındaki farklılıkların çok yüksek olduğu da göz önüne alındığında Köy Enstitülerinin aynı zamanda sağlıkçı, teknisyen veya tarımla uğraşan kişiler yaratmaya çalışmasını anlayabiliriz.

O yıllarda iktidarda olan tek parti CHP'nin ve yöneticilerinin de Köy Enstitülerini kurmaya niyetli ve istekli olduklarını görürüz. Ülkenin şartları göz önüne alınarak, tamamen Türkiye'den çıkan bu görüş aslında dünyada eşi benzeri olmayan bir proje ortaya konmuştur. 1946 ve daha sonraki yıllarda çok partili hayata geçişte İnönü'nün Köy Enstitülerini siyasetin bir parçası haline getirmesi durumu da göz önünde bulundurulması gereken bir başka olaydır.

Köy Enstitüleri'nde nasıl çalışmalar yapıldığına dair yaşanmış bilgileri edinebilmemizin yolu, anılardan faydalanmaktır. Çalışmada dönemin koşullarını anlamada yardımcı olabileceği fikrinden hareketle Neşet Tınaztepe'nin anılarına da

⁴⁴ Baykurt, a.g.e., 19.

yer vermek gereği duyulmuştur. Işığa Doğru kitabından alınan bu alıntı ile Çifteler Köy Enstitüsü'nün köye nasıl örnek teşkil ettiğini görebiliriz:

“Çevrede bir sürü köyler vardı. Seydisuyu ayaklarının altından akıp gidiyordu. Ama bu sudan faydalanmayı hiç kimse düşünmemişti. Sebze, meyve başka yerlerden gelirdi. Emirdağlı çerçiler getirirlerdi. Köy Enstitülerinden başlayan yeşil hareket (1940-1946) yılına kadar devam etti. Sebze bahçeleri, meyve bahçeleri, akasya, çam, kavak ormanları kuruldu. Çifteler Köy Enstitüsü yörede istenilen modern bir köy oldu. Öğrenciler, Eğiticiler, Öğreticiler canla başla çalıştılar. Toprak canlandı, her taraf yeşillığe büründü. Yeşili bozkıra yaymak ilke edinilmişti.”⁴⁵

Benzer bir çalışma sayılabilecek içme suyunu Gönen Köy Enstitüsü'ne kazandırma işini Baykurt şöyle tarif ediyor:

“İşin enini boyunu görüşüyoruz. Enstitünün kuzeyinde güzel Tınaz Dağı yatıyor. Uzaklardan bakınca gerçekten tınaza benzediği için bu adı almış. Eleğinden akan kaynağı enstitüye getireceğiz. Bunun için 50 santim eninde, 80 santim derinliğinde yol kazacağız. Künk döşeyip örteceğiz. Enstitünün üst başına depo yapacağız. Bağlayacağız suyu, akacak!”⁴⁶

Dolayısıyla Köy Enstitülerinde bazı temel ihtiyaçlar (örnekte olduğu gibi su veya elektrik gibi temel ihtiyaçlardan bahsedebiliriz) doğadan karşılanmakta ve enstitünün çabalarıyla kullanılacak hale getirilmektedir. Neşet Tınaztepe'den aldığımız alıntıya göre de aslında köylerde akarsuyun kullanımının bile yapılmadığını veya bilgisizlikten yapılamadığını anlayabiliriz. Seydisuyu projesi gerçekleştirildiğinde ise Çifteler Köyü sulama bakımından bu akarsudan yararlanma imkanını bulabilmiştir.

Köy Enstitülerindeki demokratik düzeni Neşet Tınaztepe şöyle aktarıyor:

“Enstitüde öğrenciler arasından bir Başkan iki de yardımcısı seçilir. Öğrenciler hür iradelerine dayanarak arkadaşları arasından bu işi yapabilecek bir arkadaşı başkan seçerler. İki de başkan yardımcısı seçilir. İşte biz öğrenci olarak seçilmeyi ve seçmeyi öğreniyoruz. Başkan ve başkan yardımcıları bir araya gelir, okul öğrencileri arasından Kol Başkanları'nı seçer. (...) Başkan seçilen öğrencinin onayı da alınır. Başkanlar birlikte toplanırlar. Yapacakları işler üzerinde fikir alışverişinde bulunurlar. Her başkan

⁴⁵ Tınaztepe, **a.g.e.**, 61.

⁴⁶ Baykurt, **a.g.e.**, 134.

görüşlerini açık açık dile getirir. Bu toplantı bir Bakanlar Kurulu toplantısı gibidir. Pek çok eğitici ve öğretici yönleri vardır. Demokratik bir düzendir...”⁴⁷

Bu alıntının da bize gösterdiğine göre Köy Enstitülerinde öğrenciler arasında da demokratik bir yönetim söz konusudur. Aynı zamanda Köy Enstitülerinde her cumartesi öğretmenler ve öğrenciler bir araya gelerek o hafta yapılan çalışmalarını olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirmekte ve değerlendirmelere cevap vermektedirler. Bu şekilde de olumsuz yönler giderilmeye çalışılmakta ve daha iyi çalışmalara imza atılması amaçlanmaktadır.

Köy Enstitülerinin diğer bir özelliği ise, karma bir eğitim modelinin benimsenmesi olmuştur. Dönemin şartlarına göre bu durum çok ileri sayılabilecek bir atılım niteliğindedir. Kız-erkek karışık eğitimden anlayacağımız üzere, Köy Enstitülerindeki bu yaklaşım laik ve demokratik Türkiye yolundaki bir adımdır. Atatürk’ün ilke ve inkılapları doğrultusunda kız öğrenciler de okuma fırsatı bulmuş ve kendilerini yetiştirerek köylerin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Kız öğrencilere dikiş, örgü, dokumacılık, ziraat gibi dersler verilirken erkek öğrencilere ise demircilik, dülgerlik, yapıcılık dersleri verilmiştir.⁴⁸ Bu konuda ise Baykurt, kızların diğer bütün öğrencilerin iç ve dış giysilerini dikerek biçki dikiş öğrendiğini ve bunu da beş-altı dikiş makinesi ve bir de dikiş öğretmeni sayesinde gerçekleştirdiklerini yazmaktadır.⁴⁹ Neşet Tınaztepe, karma eğitim konusunda şunları söylemiştir;

“Çeşitli kesimlerden gelen kız ve erkek öğrenciler bir noktada anlaşabiliyorduk. Hepimiz köylü çocuklarıydık. Çifteler Köy Enstitüsünde kız arkadaşlarımız azınlıkta oldukları için gerek biz erkek arkadaşları, gerekse öğretici ve eğiticiler tarafından daima korunmuşlardır.”⁵⁰

Köy Enstitüleri kurulurken savaş şartlarında ülkenin ekonomisi zor koşullar altında kalmıştır. Bu zor koşullar içerisinde varlığını sürdürmeye çalışan bir eğitim kurumu olarak, elde olan kaynaklarla veya köydeki çocukların birtakım yaratıcılıklarıyla, tabiri caizse, yoktan var edilmiştir. Bazı Köy Enstitülerini inşa ederken ise öğrenciler, bir süre çadırlarda kalarak eğitimlerine o şekilde devam etmişlerdir. Paranın olmaması

⁴⁷Tınaztepe, a.g.e., 30-31.

⁴⁸ Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, İsmail Hakkı Tonguç Kitaplaşmamış Yazıları Cilt II (Ankara, 2000), 169.

⁴⁹Baykurt, a.g.e., 20.

⁵⁰ Tınaztepe, a.g.e., 75.

engel olarak görülmemiş, aksine herkesin imece usulü yardımıyla varlığını sürdürmüştür. Bu konuda da Baykurt'un alıntısından faydalanabiliriz:

“Bakanlık bütçesinde enstitülere ayrılmış fazla para yok. Anlattım ya, dünya büyük savaş içinde. Yaratıcı yöntemlerle işler parasız yürütülmeli, para harcamak gerekiyorsa az harcanmalı. “Para yok, ne yapayım?” diye otursan enstitü kuramaz, köy çocuklarını öğretmen yetiştiremez, köylere okul açamazsın.

Bütün yurttan seferberlik var. Bunun adı: İlköğretim Seferberliği. Enstitü, kendi kendini kurduktan, öğrencilerini, öğretmenlerini birer çatı altına yerleştirdikten başka, yapımı aksayan köy okullarının yardımına yetişmeli. 1940'ta Çifteler'den bir ekip bize gelip yatakevi yapmış. 1942'de bizimkiler Hasanoğlan'a gidip yatakevi yapmış.”⁵¹

Tablo 1: Köy Enstitülerinde Yıllara Göre Öğretmen Öğrenci Sayıları

Öğretim Yılı	Öğretmen Sayısı		Toplam	Öğrenci	Enstitü
	Kadın	Erkek			
1937-1938	5	21	26	286	2
1938-1939	7	34	41	796	3
1939-1940	10	50	60	1567	4
1940-1941	46	189	235	5663	14
1941-1942	80	214	294	8052	17

⁵¹Baykurt, a.g.e, 20.

1942-1943	101	259	360	10161	18
1943-1944	128	298	426	14166	18
1944-1945	145	360	505	15561	20
1945-1946	119	403	522	15529	20

Kaynak: Kaplan, Mevlüt. Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri. (Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 71.

Köy Enstitülerinde öğrenci ve öğretmen sayısının yıllara göre artış tablosuna (Tablo 1) bakacak olursak; Eğitim seferberliğinin ilk yıllarında toplam öğretmen sayısı yalnızca 26 iken, 1945-1946 yıllarında ise bu sayı 522'ye çıkmıştır. Öğrenci sayılarına baktığımızda ise ilk yıllarda 286 iken daha sonra 15.529'a kadar çıkmıştır. Enstitü sayısı ise daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi Kızılçullu ve Çifteler Köy Enstitüsü ile başlayıp sonrasında 1946 yılına kadar 20 tane olmuştur. Kısacası, tablonun da bize gösterdiği gibi her geçen yıl Köy Enstitülerine olan ilgi artmış ve daha çok öğrenci mezun edilmiştir. Bu sayılar bize gösteriyor ki aslında 1946 ve sonrasındaki yıllarda da Köy Enstitüleri ilk yıllardaki kadar aktif olabilseydi ve sonuç olarak yıkılmasaydı tüm köylerdeki tüm çocuklar okuyup mezun olabilecekti. Dolayısıyla da köyleri kalkındırabilecek düzeyde ve yeterli miktarda öğretmen (ve köyün ihtiyaçlarına uygun elemanlar) yetişebilecekti. Toplumun kalkınması açısından da bu somut veriler açıklayıcı olmaktadır.

Bunlara ek olarak Baha Mutlu Aydın, eserinde Köy Enstitüleri'nin toplumun kalkınması açısından rolünü şu şekilde tarif ediyor:

“Bu atılım bir toplum kalkınması atılımıdır. Toplum kalkınması, kırsal ve kentsel yerel toplulukların toplumsal, ekonomik, ekinsel sorunlarını çözmek amacıyla girişkenliği ele alarak yerel güçlerini birleştirmesi, öz güçlerini ortaya koyması, olanaklarının el vermesi

durumunda giriştiği bu gönüllü çabalarının devletçe desteklenmesi ilkesi çerçevesinde bir dayanışma, özüne yardım ve karşılıklı yardımlaşma sürecidir.”⁵²

Dolayısıyla, Köy Enstitülerinin kalkınma açısından önemi, toplumu bir araya getirmesi ile birlikte bir ürün olarak eğitim kurumu ortaya koyması ve nesiller boyunca laik, çağdaş, adil ve köyün ihtiyaçlarına yönelik eğitimi öngörmesi ile açıklanabilmektedir. Kent ile köy farkını ortadan kaldıracak şekilde eşit düzeyde bir toplumsal, ekonomik, kültürel gelişim amaçlanmıştır ve bu anlamda bir kalkınma seviyesi göz önünde bulundurulmuştur.

Köy Enstitülerine özgü farklı bir uygulama olarak kirizma yapımından bahsederek, kalkınmayla ilişkisi de göz önünde bulundurularak örnek bir değerlendirme yapabilmek mümkündür.

5. Köy Enstitülerinin Yıkılmasındaki Düşünceler ve Yıkılışı

II. Dünya Savaşı yıllarında varlığını sürdürmüş bir kurum olan Köy Enstitüleri, bu konjonktürden oldukça etkilenmiştir. Savaş şartlarından dolayı ülkedeki kıtlık dolayısıyla çoğu Köy Enstitüsü kendi çabalarıyla kurulmuş, imece usulü varlığına devam etmiştir.

Savaş sonuna doğru, Almanların yenileceği az çok tahmin edilince SSCB tehdidi Türkiye’de de hissedilir olmuştur. Savaş dışı kalmayı başaran İnönü, savaş sonunda da savaş sürecinde uyguladığı denge politikasını sürdürmüştür. SSCB tehdidine karşı, ilk bölümde de yer verildiği üzere, İngiliz ve Amerikan yardımlarını kabul etmiştir. Çünkü tek başına Sovyetler ile mücadele edilemeyeceğini anlamıştır. Bunun için de Batının demokratik sistemlerine ve çok partili hayata doğru geçiş yapılmıştır.⁵³

Bu şekilde bir dış politikanın sonucu olarak iç politikalara da yön vermek gerekmiştir. Tek parti döneminin kurumu olan Köy Enstitüleri, Batı tarzı demokratikleşme sürecinde yara alan, kuşkuyla bakılan duruma düşmek zorunda kalmıştır. Bunun dışında CHP’nin toprak reformu projesi ise büyük toprak sahiplerini rahatsız

⁵² Aydın, a.g.e., 20.

⁵³Ekinci, a.g.e., 203.

ettiğinden dolayı iç politikada huzursuzluk yaratılmış, Köy Enstitülerine karşı söylemler geliştirilmiştir.

Köy Enstitülerine karşı düşüncelerden belki de en önemlisi, enstitülerin “komünizm yuvaları” olduklarıdır. Kütüphanelerinde Rus yazarlara ait romanlara rastlandığı ve öğrencilerin bunları okudukça komünist olacağı fikrinden hareketle Köy Enstitülerine karşı eleştiriler meydana gelmiştir. Bu eleştiriler, daha önce de bahsettiğimiz üzere SSCB’yi tehdit olarak gören bir dış politika iç politikaya da sirayet etmiş ve bu düşünceler ile Köy Enstitülerini karalama kampanyaları başlatılmıştır. Dolayısıyla, toprak reformuna karşı çıkanlar ile Köy Enstitülerine karşı çıkanlar tek bir noktada birleşmişlerdir. Bu kişiler daha sonra CHP’den ayrılıp Demokrat Parti’yi kurması sürecinde de karşımıza çıkmaktadırlar.⁵⁴

Komünizm olgusu, Köy Enstitüleri öğrencileri ve mezunlarının sıkça karşılaştıkları bir suçlama konusu olmuştur. Buna yönelik öğretmen olduğu yıllardan bir anısını Tınaztepe’den dinleyebiliriz:

112

“Okul açıldıktan bir ay sonra İlköğretim Müfettişi Abdurrahman Bey geldi. Sınıfları dolaştı. Bana da bazı sorular sordu:

“Sen Köy Enstitüsü çıkışlımısın?”

“Evet efendim.”

“Dikkat ediniz herkes size komünist diyor.”

“Komünistlik nedir anlatırmısınız müfettişim?”

“Siz Köy Enstitülerinde öğrendiniz ya. Ben bilmiyorum.”

“Yapmayın ayıptır Müfettişim. Bilmediğiniz şeyi bana niçin soruyorsunuz?”

“Bende sizden öğrenmek istedim. Onun için soruyorum.”

“Böyle şeyler sormak size yakışmaz. Siz bana eğitimden, üretimden, Atatürk’ten, onun devrimlerinden, laikliklerinden, Cumhuriyetten sorular sorabilirsiniz.”⁵⁵

Enstitülerin kapatılış sürecine giden yolda bir diğer eleştiri okları karma eğitime yöneltilmiştir. Kızlı- erkekli okumanın yanlış olduğu düşüncesi ortaya atılmış,

⁵⁴A.g.e., 205.

⁵⁵ Neşet Tınaztepe, **Köye Doğru Bir Öğretmenin Anıları**, (Eskişehir: Öğretmenin Sesi Yayınları, 2004), 7.

okullarda ahlak kurallarının çiğnendiğinden bahsedilmiştir. Bu konuya ilişkin Pakize Türkoğlu'nun yorumları şu şekildedir:

“Asıl acımasız davranılan konu, bu kurumlarda uygulanan karma eğitimdi. Kız ve erkeklerin aynı çatı altında bulunması, aynı ders ve işleri yapmasıydı. Oysa ülke nüfusunun yüzde seksenini oluşturan köylü halk, kadın erkek,çoluk çoluk demeden, gecede gündüzde, yokluk kıtlık içinde doğayla vb. güçlüklerle, birlikte, yanyana elele boğuşuyordu. Bunu görmezden gelenler, özellikle köy kadınlarının çektiği çileyi önemsemeyenler, kızlı erkekli köylü öğrencilerin Enstitülerde, devlet güvencesinde, saygıdeğer yönetici ve öğretmenlerin ellerinde modem bir eğitim görmelerini, kültürel etkinliklerde bulunmalarını ilkelce eleştirdiler.”⁵⁶

Bunlar ve daha birçok eleştiri Köy Enstitülerinin hedefi olmuştur. Özellikle 1946 ve sonraki yıllarda eleştirilerin dozu yükselmiş, kapatılmaya kadar sürmüştür. Özellikle Hasan Ali Yücel'in ve İsmail Hakkı Tonguç'un görevlerinden alınmasından sonra yerlerine gelen kadrolar Köy Enstitülerini kendi deyimleriyle “iyileştirme” çabalarına girmişler ve 1954 yılında enstitüleri İlköğretmen Okulları'na dönüştürerek son vermişlerdir.

Son olarak, Engin Tonguç'un Köy Enstitülerine yönelik eleştirileri bir araya topladığını söylemek mümkündür. Engin Tonguç, Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç adlı eserinde bu eleştirileri üç kısma ayırmıştır. Engin Tonguç'a göre bu gruplama şu şekildedir;

- 1) Sağcılardan Gelen Eleştiriler
- 2) Köy Enstitülerinden Gelen Eleştiriler
- 3) Solcuların Eleştirileri.

Engin Tonguç'a göre bu üç grubun da ortak bir özelliği vardır. Bu eleştiriler, bilimselliğe dayanmamakta, uzun süreli olarak araştırılıp üzerine kafa yorulan eleştiriler olmadıklarını bize açıklamaktadır.

⁵⁶ Türkoğlu, a.g.e, 495-496.

Sağcılarının eleştirileri genel olarak rejimlerin üstünlüğü düşüncesine dayanmakta ve temel amaçları kendi ideolojileri doğrultusunda öğretmen okulları açmak ve öğretmen yetiştirmektir. Yaptıkları eleştirilere örnek olarak; Köy Enstitülerinin kentlerden uzak olması, iş eğitimi ilkelerini benimsemesi, kültür derslerinin yetersizliği ve ahlak kurallarının aykırı olduğu düşüncesi verilebilir.

Köy Enstitülerinden gelen eleştiriler ise Engin Tonguç'a göre yıkılıştaki en önemli sebepleri oluşturmaktadır. Çünkü enstitülere karşı olan görüşler, Köy Enstitüsü mezunlarının eleştirilerinden faydalanarak sonunu hazırlamışlardır. Onların eleştirileri ise daha çok kişisel sebeplere dayanmaktadır. Çalışmaların başarısızlığı ve görevden uzaklaştırmalar örnek olarak verilebilir.

Son olarak solcuların eleştirilerine baktığımızda, Engin Tonguç bu grubun eleştirilerini de bilimsellikten uzak olduğunu söylemesine rağmen yine de diğerlerinden farklı olarak daha seviyeli eleştiriler olduğunu belirtmiştir. Ancak bu grubun eleştirilerini genelleştiremeyeceğimizi, çok farklı kulvarlardan eleştiriler olduğunu da belirtmiştir. Yine örnek verecek olursak, endüstriyel gelişmelere köyün ayak uyduramaması, bireysel tarımın yaygın olması, öğretmene ev ve toprak verilmesinin öğretmenleri küçük mülkiyetten yana olmasına sebep olması gibi farklı eleştiriler getirilmiştir. Engin Tonguç'a göre bu eleştiriler bilimsellikten uzaktır ancak Köy Enstitülerinin yıkılışına sebep olduklarından dolayı incelemeye değerdir.⁵⁷

Engin Tonguç'un bu gruplamasını kullanmamızın nedeni aslında Köy Enstitülerine gelen eleştirileri sistematik bir biçimde düzenlemesi ve detayları atlamadan objektif olarak bize yansıtmasıdır. Bu şekilde çalışmalara ihtiyaç olduğu özellikle tarafımca da gözlemlenmiş olup aslında Engin Tonguç'un bu çalışmasını yegâne nitelikte değerlendirmek mümkündür.

5.1. Yücel-Öner Davası

Fakir Baykut'un kırağılı yıllar dediği 1946 sonrasında enstitüler kapatılma sürecine girmiştir. Bu yıllarda öncelikle Yüksek Köy Enstitüsü kapatılmak istenmiştir. Bu süreçte de birazdan bahsedeceğimiz önemli isimler rol oynamıştır.

⁵⁷Engin Tonguç, **a.g.e.**, 410-496.

1946 yılı meclis bütçe görüşmeleri sırasında enstitülerin komünist yuvaları olduğu belirtilmekte ve ahlaka yakışmayan hareketler içinde olduğu savunulmuştur. Aynı zamanda Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü içerisinde ihbar mektupları ve solcu diye tabir edilen romanlar da meclise ulaşmıştır. Enstitüdeki dolaplar kırılarak kitaplar çalınmaya başlanmıştır. Böyle münferit olaylar, enstitünün karışmasına yol açmıştır. Orada okuyanlar baskı altında kalmış ve Yücel- Öner Davası olarak geçen Hasan Ali Yücel ve Kenan Öner arasındaki davada enstitüler ve Köy Enstitüleri Dergisi ağır bir biçimde suçlanmıştır.⁵⁸

Yücel- Öner Davası olarak literatürde geçen dava, 1944 yılında gerçekleşmiş olan Irkçılık- Turancılık davasının ileri bir aşaması olarak görülebilir. Esasen Irkçılık- Turancılık davası Atatürk milliyetçiliğinin daha muhafazakâr ve daha milliyetçi yorumlanması ve edebiyat dünyasında tartışmalara yol açması sebebiyle oluşmuş davadır. Davanın en önemli sanıklarından Turancılığın en önemli ismi Hüseyin Nihal Atsız'dır. Davada Hasan Ali Yücel hakkında yapılan suçlamalarda komünistlerin devlet makamlarında en önemli yerleri işgal ettikleri ve komünist propagandalar yaptıkları ve Yücel'in de onları koruyup kolladığı yer almaktadır. Bu şekilde süregelen davada ayrıca milliyetçilik ideolojisine sahip bazı öğretmen ve öğrencilerin baskı gördüğü belirtilmektedir.

Yücel- Öner davası ise Demokrat Parti İstanbul İl Başkanı Avukat Kenan Öner tarafından dönemin Maarif Vekili (Milli Eğitim Bakanı) Hasan Ali Yücel'e yukarıdaki suçlamalara benzer suçlamaları yöneltmesi ve Köy Enstitülerinin komünist yuvaları haline gelmesi eleştirilerini de yöneltmesini içermektedir. Öner'in iddialarına ek olarak, Irkçılık-Turancılık davasındaki sanıklara işkence yapıldığı da belirtilmiştir.⁵⁹

Dış politika açısından bakılacak olursa, II. Dünya Savaşı bitiminde yeni dünya düzeninin oluşmasıyla beraber Soğuk Savaş döneminin başlaması ve Sovyet etkisinin artması gibi konjonktürlere bakılacak olursa iç politikaya yansımalarının Türkiye'nin

⁵⁸ Başaran, a.g.e., 75.

⁵⁹H. Seçkin Çelik, "Yücel-Öner Davası ve İhmal Edilmiş Bir Siyasal Tartışma: Türkçe Ders Kitaplarında Sosyalist-Komünist Propaganda İddiası", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s.42 (2017): 507-530.

içinde bir anti-komünist havanın yerleştiği, tek parti dönemine eleştirilerin arttığı şeklinde gerçekleştiğinden bahsedebiliriz. Dolayısıyla, artan bu muhalefet ile beraber tek parti iktidarında olan CHP'nin kadrolarının sağ görüşlere kaymasından yeni bir partinin kurulmasına, basına ve kamuoyuna yansıyan farklı davaların oluşmasına sebep olmuştur. Tüm bu dış ve iç politika göz önüne alındığında Türkiye'de değişim rüzgarlarının esmeye başladığı görülebilmektedir.

Bunlara ek olarak, Yücel-Öner davası Hasan Ali Yücel'in savunmaları doğrultusunda kazanılmıştır ancak siyasi ve ideolojik açıdan kaybeden Yücel olmuştur. Sonrasında Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç görevlerinden çekilerek yerlerine milliyetçi-muhafazakâr görüşlerde kadrolar yerleşmeye başlamış ve Köy Enstitülerine yönelik ıslah çalışmaları ve daha sonrasında kapatılmasına giden süreç başlamıştır.

Sonuç

Köy Enstitüleri, 1940 yılında “Köy Enstitüleri Kanunu” ile kurulmuş, dönemine göre modern diyebileceğimiz nitelikteki eğitim kurumlarıdır. Köy Enstitüleri Türkiye'nin gereksinimleri göz önüne alınarak oluşturulmuş, Türkiye'ye özgü kurumlardır. Toplamda 21 tane olan bu enstitülerin çoğu öğrenciler ve öğretmenler tarafından devlet bütçesinden çok az miktarda yararlanılarak veya hiç yararlanılmayarak inşa edilmiştir. Karma bir eğitim sistemine sahip, Atatürk'ün ilke ve inkılaplarına bağlı demokratik kurumlardır. Günümüzde hala eksikliğinin hissedilmesi, bu kurumların hala varlığının sürdüğüne bir işarettir. Köy Enstitülerine yer yer hala sosyal medyada veya görsel medyada denk gelebilmek mümkündür. Bu konuyla ilgili çalışmalar halen sürmektedir.

Ana sorumuz olan kıt kaynaklar ile toplumun nasıl kalkındırılacağı sorusu aslında Köy Enstitüleri ruhuyla anlaşılabilir bir durumdur. Ülkesini çok seven insanların, ülkesini geliştirebilmek ve kalkındırabilmek için çok çalışması gerektiğini Köy Enstitüleri gerçekleri bize anlatmaktadır. Önümüzde bir timsal olarak durmakta, bu konunun enine boyuna araştırılıp günümüz şartlarına da entegre edilerek aslında Türkiye'nin eğitim problemi çözülebilir diye düşünmekteyim. Elbette ki yıkılış sürecinde alınan eleştirilerden de pay çıkarmak gereklidir, ancak yapıcı türdeki eleştiriler yerinde olacaktır. Yıkıcı türde dediğimiz söylemler iftiralara ve yalanlara

dayanan söylemlerdir ve bunlar ise Türkiye'ye herhangi bir katkıda bulunmamakla birlikte zararlar da verebilmektedir. Dolayısıyla, Köy Enstitülerinin iyi anlaşılıp iyi araştırılması gerekliliği göz önünde bulundurulmalıdır. Halen enstitülere olan ihtiyaç sürmekte ve Nazif Evren'in de dediği gibi her geçen gün gecikilmektedir.⁶⁰

Kaynakça

Arman, Hürrem. **Piramidin Tabanı Köy Enstitüleri ile Başlatılan Büyük İmece Cilt II**. İstanbul: Arkın Kitabevi, 1990.

Apaydın, Talip. **Köy Enstitüsü Yılları**. İstanbul: Literatür Yayınları, 2014.

Aydın, Baha Mutlu. **Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması**. Ankara: Anı Yayıncılık, 2007.

Aysal, Necdet. "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri". **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**. s. 35-36 (2005): 267-282.

Başaran, Mehmet. **Özgürleşme Eylemi: Köy Enstitüleri**. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1990.

Baykurt, Fakir. **Köy Enstitülü Delikanlı**. 2.bs. İstanbul: Literatür Yayınları, 2018.

Boybeyi, Songül, Songül Sallan Gül. "Cumhuriyet Aydınlanmasının Kısa Tarihi: Köy Enstitülerini Çevreleyen Tarihsel ve Toplumsal Koşullar ve Bugüne Çıkarımlar". **Toplum ve Demokrasi Dergisi**. c.2. s. 3 (2008): 67- 92.

Çakmak, Fevzi. Kuruluşundan Kapatılışına Kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi İçerisinde Köy Enstitülerine Yönelik Muhalefet. **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**. c. 6, s. 15 (2007): 221-250.

Çelik, H.Seçkin. "Yücel-Öner Davası ve İhmal Edilmiş Bir Siyasal Tartışma: Türkçe Ders Kitaplarında Sosyalist-Komünist Propaganda İddiası". **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**. s.42 (2017): 507-530.

⁶⁰Evren, a.g.e., 43.

Ekinci, Necdet. **Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine Türkiye (1923-1950)**.Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.

Erdem, Çiğdem. “Cumhuriyet Yönetiminin 1930lu Yıllarda Köyde ve Köylülükte “Dönüşüm”ü Gerçekleştirme İsteğinin Bir Aracı Olarak “Köy Eğitim Kursları””. **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. c. 10. s. 3 (2008): 187-200.

Evren, Nazif. **Köy Enstitüleri Neydi Ne Değildi**.İstanbul: Güldikeni Yayınları, 1998.

Kaplan, Mevlüt.**Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri**.Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Kapluhan, Erol. “Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri”. **Marmara Coğrafya Dergisi**. s. 26 (2012): 172-194.

Karaömerlioğlu, M. Asım. “Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun Hikayesi”.**Birikim**. s.107 (1998): 31-47.

Kepek, Yakup. **Türkiye Ekonomisi**. 27.bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014.

Kirby, Fay. **Türkiye’de Köy Enstitüleri**. çev. Niyazi Berkes. İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2015.

Koçak, Cemil. “İrkçılık-Turancılık Davasının Siyasi Rövanşı Öner-Yücel Davası”. **Tarih ve Toplum Dergisi**. c.28. s. 166 (1997): 22(214)-30(222).

Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı. **İsmail Hakkı Tonguç Kitaplaşmamış Yazıları Cilt I**. Ankara, 1997.

_____. **İsmail Hakkı Tonguç Kitaplaşmamış Yazıları Cilt II**. Ankara, 2000.

Makal, Mahmut. **Köy Enstitüleri ve Ötesi**.İstanbul: Çağdaş Yayıncılık, 1979.

Semerci, Bekir. **Türkiye’de İleri Atılımlar ve Köy Enstitüleri**. İstanbul: Afa Matbaacılık: 1989.

Şener, Mustafa. “1923-1945 Burjuva Uygarlığının Peşinde”. **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat**. ed. Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu (İstanbul: Yordam Kitap, 2015), 197-286.

Şeren, Mehmet. “Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri”. **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**. c. 18. s.1 (2008): 203-226.

Tınaztepe, Neşet. **Işığa Doğru Çiftler Köy Enstitüsü Anılar**. Eskişehir: Öğretmenin Sesi Yayınları, 2003.

_____. **Köye Doğru Bir Öğretmenin Anıları**. Eskişehir: Öğretmenin Sesi Yayınları, 2004.

Tonguç, Engin. **Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç**. İstanbul: Ant Yayınları, 1970.

Tonguç, İsmail Hakkı. **Köyde Eğitim**. 2. bs. Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, 1997.

Türkoğlu, Pakize. **Tonguç ve Enstitüleri**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.

Zeyrek, Şerafettin. “Köy Enstitülerinin Kuruluş ve Kapatılış Nedenleri”. **Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. (2004): 73-80.